

*старший викладач кафедри кримінального процесу,
Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів
слідства та дізнання ХНУВС, м.Харків*

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ ТА ДОСУДОВОГО
СЛІДСТВА ПРИ ВИРІШЕННІ НИМИ ПИТАННЯ
ПРО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ
У ЗЛОЧИНАХ, ЯКІ ВЧИНЕНО НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Досягнення завдань кримінального судочинства для особи, яка провадить дізнання, слідчого є їх службовим обов'язком, виконання якого ці суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності повинні забезпечити в кожній кримінальній справі. І не для кого не буде секретом, що основа для успішного виконання цих завдань, у тому числі і в частині охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, а також швидкого і повного розкриття злочинів, закладається ще на першій стадії кримінального судочинства — стадії порушення кримінальної справи.

Відповідно можна відмітити, що від якості та ефективності проведення дослідчої перевірки, а також від повноти та належності дотримання при цьому вимог чинного КПК України суттєво залежить низка моментів: 1) законність та обґрунтованість порушення кримінальної справи (процесуального акту та відповідного документа — постанови); 2) виявлення факту злочину та початок діяльності щодо кримінального переслідування особи, яка його вчинила (встановлення та викриття її); 3) можливість забезпечення прав та законних інтересів осіб, які залучені до перевірки та в подальшому отримують відповідний статус суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності; 4) створюються умови для запобігання вчиненню злочину або припиненню його вчинення, а також забезпечується можливість розкриття злочину по «гарячим слідам».

Як бачимо, діяльність органів дізнання та досудового слідства при вирішенні ними питання про порушення кримінальної справи має доволі важливе значення в загальному обсязі діяльності з розслідування та вирішення кримінальної справи. Однак, незважаючи на такий, здавалося б загальновідомий характер цих положень, на жаль, як показує аналіз правозастосовної практики діяльності цих суб'єктів

кримінального процесу на стадії порушення кримінальної справи, ще мають місце численні порушення вимог гл. 8 КПК України та низки інших пов'язаних із нею статей кодексу. Причому ці порушення стосуються як основних приписів гл.8 КПК України, так і щодо вирішення питання про порушення кримінальних справ за окремими їх категоріями, де доволі часто ігноруються особливості таких справ.

І одним з аспектів, вдосконалення якого, на думку автора, сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів дізнання та досудового слідства на першій стадії кримінального судочинства, є вдосконалення порядку вирішення питання про порушення кримінальної справи за злочинами, які вчинено неповнолітніми.

Насамперед відмітимо, що як в теорії права взагалі, так і в кримінально-процесуальній науці багатьма вченими (О.Х. Галімов, С.М. Зеленський, Л.Л. Канєвський, О.С. Ландо, О.О. Левендаренко, В.В. Леоненко, І.С. Манова, Н.М. Крестовська, Е.Б. Мельникова, Г.М. Мінковський, Г.М. Омеляненко, А.Б. Романюк, В.А. Рибальська, Н.Ш. Сафін, В.М. Трубніков, В.В. Шимановський, Н.В. Шость та ін.), підтримується позиція щодо особливого характеру участі неповнолітніх в кримінальному судочинстві, необхідності у зв'язку із цим особливого ставлення до них та особливого забезпечення їх прав та законних інтересів під час провадження в кримінальних справах. Автор підтримує цю позицію та відмічає, що такий підхід повністю стосується кримінально-процесуальної діяльності на стадії порушення кримінальної справи.

В контексті наведеного слід зазначити, що, якщо розглядати кримінальний процес як діяльність, спрямовану на виконання відповідних взаємно узгоджених завдань (ст.2 КПК України), які в сукупності забезпечують досягнення мети кримінального судочинства, то їх узагальнення дає підстави для виокремлення двох самостійних напрямків їх реалізації, а тому і здійснення такої кримінально-процесуальної діяльності:

- завдання та діяльність, що пов'язані із забезпеченням прав, свобод та законних інтересів осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, у тому числі і неповнолітніх;
- завдання та діяльність, що пов'язані із досягненням мети кримінального процесу, як засобу попередження, запобігання та боротьби із правопорушеннями, у тому числі і на стадії порушення кримінальної справи.

Звернемо увагу, що такий поділ співвідноситься з наявним виділенням кримінально-процесуальних гарантій прав особи та га-

« Актуальні проблеми розкриття та розслідування
рантії кримінального судочинства. На нашу думку, це свідчить про те, що кримінально-процесуальна діяльність, маючи власне призначення, одночасно забезпечує як дотримання прав особи, так і досягнення власних її цілей.

На цій підставі ми можемо зробити висновок, що на стадії порушення кримінальної справи особа, яка провадить дізнання, слідчий зобов'язані забезпечувати одночасне виконання та досягнення кожної групи завдань як завдання із забезпечення прав та законних інтересів неповнолітніх, які залучено до вирішення питання про порушення кримінальної справи, так і власне завдань кримінально-процесуальної діяльності на першому етапі кримінального судочинства. Це повинно забезпечуватися завдяки відповідним діям, які спрямовані на виконання завдань кожної групи, де в своїй сукупності вжиття необхідних заходів з боку дізнавача або слідчого призводить до належного виконання покладеного на них службового обов'язку.

Відносно основного питання доповіді, яке стосується вдосконалення діяльності органів дізнання та досудового слідства при вирішенні ними питання про порушення кримінальної справи у злочинах, які вчинено неповнолітніми, то його вирішення повинно базуватися на врахуванні двох основних моментів, а саме:

- перший, це ті суттєві особливості, які притаманні взагалі правовому положенню неповнолітніх та діяльності з охорони та забезпечення їх прав, що знаходить своє відображення у специфіці правового регулювання кримінально-процесуальної діяльності, учасником якої є неповнолітні;
- другий, безпосередньо стосується тих процесуальних особливостей, які обумовлені вирішенням завдань стадії порушення кримінальної справи, а саме завдання з встановлення законних приводів та достатніх підстав для прийняття відповідного процесуального рішення, що і знаходить своє відображення у вчиненні дізнавачем та слідчим усіх необхідних та достатніх дій, передбачених гл.8 КПК України.

Таким чином, можна дійти до висновку, що основні пропозиції та практичні рекомендації щодо подальшого вдосконалення провадження у справах про злочини та суспільно небезпечні діяння неповнолітніх в частині вирішення питання про порушення кримінальних справ цієї категорії повинні відноситися до таких аспектів.

1. Упорядкування і розширення правового забезпечення охорони та захисту прав неповнолітніх, у тому числі завдяки поширенню дії положень гл.36 КПК України на стадію порушення кримінальної справи, зокрема шляхом викладення ч.1 ст.432 КПК Укра-

їни в такій редакції: «Порядок порушення та провадження в справах про злочини неповнолітніх визначається загальними правилами цього Кодексу і, крім того, статтями цієї глави».

2. Визнання можливості участі законних представників, психологів, педагогів, захисника під час вирішення питання про порушення кримінальної справи про злочини або суспільно небезпечне діяння неповнолітніх з моменту адміністративного затримання або з моменту відібрання пояснення від неповнолітнього.
3. Розширення переліку документів, які можуть бути використані під час вирішення питання про порушення кримінальної справи про злочини або суспільно небезпечне діяння, які вчинено неповнолітніми, а також способів їх отримання. Зокрема, шляхом внесення змін до ч.4 ст.97 КПК України. Пропонуємо її викласти в такій редакції: «Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів, а у разі наявності достатніх підстав вважати, що діяння вчинено особою, яка не досягла повноліття, в строк не більше п'яти днів. Перевірка здійснюється шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб, витребування всіх необхідних предметів та документів або шляхом дослідження матеріалів поданих прокурору, слідчому або органу дізнання відповідними посадовими особами, представниками влади, громадськості або окремими громадянами».
4. Залучення до участі в кримінально-процесуальній діяльності під час вирішення питання про порушення кримінальної справи посадових осіб уповноважених державних органів (служби у справах дітей, представників органів соціального забезпечення, шкіл тощо), що має на меті не тільки можливість отримання додаткової інформації, а й сприятиме якомога скорішому вжиттю заходів, спрямованих на забезпечення прав неповнолітнього, який опинився в складній життєвій ситуації.
5. Видання відповідного нормативно-правового акту МВС України, який би сприяв розмежуванню компетенції органів досудового слідства (слідчих ОВС) й дізнання (КМОН) при вирішенні питання про порушення кримінальної справи про злочини та суспільно небезпечні діяння, які вчинено неповнолітніми, а також виданню відповідних методичних рекомендацій з цього питання.

Вважаємо, що такий підхід позитивно вплине не тільки на належне виконання службових обов'язків дізнавачами та слідчими при вирішенні питання про порушення кримінальної справи за

« Актуальні проблеми розкриття та розслідування
злочини, які вчинено неповнолітніми, тобто законності та обґрун-
тованості відповідного процесуального рішення. Це також вплине
на стан забезпеченості прав неповнолітніх у кримінальному судо-
чинстві, що є одним із пріоритетів у діяльності нашої держави.